

Tabula Rasa

ΤΟΥ **Δημήτρη
Δουλγερίδη**

7

ddoulgeridis@tanea.gr

Οι πατρίδες των αισθημάτων

Ο Χουσουφί φτάνει με τη σύζυγό του Ελευθερία και τον γιο τους Εμίν Αλί στο Αϊβαλί το 1923. Αφήνουν πίσω τους το παραθαλάσσιο χωριό του ελληνικού νησιού όπου ζούσαν μέχρι τότε - το χωριό «Πάσχα», λέει ο μικρός αφηγητής, από τα χρωματιστά αβγά που έβλεπε στα πασχαλινά καλάθια -, τους φίλους, τα χριστιανικά και μουσουλμανικά έθιμα της μεικτής κοινότητας. Σε ένα από τα επεισόδια της νέας ζωής ο Χουσουφί αντιμετωπίζει την καχυποψία του Σαγίτ. «Τώρα, αδελφέ, σπικωθήκατε και ήρθατε, καλώς ορίσατε αλλά... εδώ τα πράγματα δεν περπατάνε έτσι. Αυτό τον ελαιώνα εγώ τον σουλούπωσα και τον έκανα τεφαρίκι. Αν νομίζεις πως θα σου δώσω να φας τη σοδειά τώρα στον καιρό της συγκομιδής επειδή ήρθες με δυο χαρτιά στο χέρι, είσαι πολύ γελασμένος». Η προσβολή δεν ακούγεται στο μυθιστόρημα της Γιασεμίν Οζέκ «Δέσποινα, μάτια μου» (μτφ. Σπύρος Χατζηναστασίου), που μόλις κυκλοφόρησε από τις εκδ. Πατάκι. Αλλά υπονοείται: Ο Χουσουφί, όπως και πολλοί από τους ανταλλαγέντες μουσουλμάνους του 1923, θα χαρακτηριστούν «yağı ganun», «μισοάπιστοι» από τους υποστηρικτές του Κεμάλ Ατατούρκ (για ξεκαθαρισμένη αντανάκλαση των «τουρκόσπορων» και «γιαουρτοβαφτισμένων»). Το γεγονός πως είχαν ζήσει στο ελληνικό κράτος έκανε την πίστη τους στο ισλάμ ύποπτη, σημειώνει ο Μπρους Κλαρκ στο «Δύο φορές ξένος» (εκδ. Ποταμός, 2007, μτφ. Βίκυ Ποταμιάνου).

Το μυθιστόρημα εντάσσεται πλέον στο μεγάλο σώμα της αναμνηστικής, που επιβάλλει η φετινή χρονιά. Χωρίς να καταφεύγει στη λογική της εξίσωσης των δεινών ανάμεσα στις δύο «όχθες» ή στο μοίρασμα των εθνικισμών - τα οποία προφανώς βρίσκουν τη θέση τους μέσα στο βιβλίο. Η 42χρονη συγγραφέας, που ξεκίνησε μαθήματα ελληνικών στο Σιομανόγλειο Μέγαρο της γενέθλιας Κωνσταντινούπολης, είναι εγγονή ανταλλαγέντων: Η γιαγιά από την πλευρά του πατέρα της μετανάστευσε από τη Θεσσαλονίκη στη Σαμψούντα το 1923. «Θυμάμαι αμυδρά από την παιδική μου ηλικία» γράφει στον πρόλογο «ότι όταν η γιαγιά μου θύμωνε, μιλούσε αυθόρμητα στα ελληνικά, αν και αμέσως μετά έλεγε την ίδια φράση στα τουρκικά» (ως δισηγεγνός ανταλλαγέντων θυμάμαι ότι όταν ο παππούς και η γιαγιά ήθελαν να «κρυφτούν» απ' όλους, να βρίσουν ή να πουν τα μυστικά τους, μιλούσαν στα τουρκικά, στο Φανάρι Κιλίκις, που πριν από την ανταλλαγή λεγόταν Σερεμετλί).

«ΑΪΒΑΛΙ» ΚΑΙ «1923». Το μυθιστόρημα κυκλοφορεί ταυτόχρονα με την έκτη έκδοση, επετειακή και επαυξημένη, του graphic novel «Αϊβαλί» (εκδ. Κέδρος) του Solour. Αντώντας πρώτες ύλες από τη «μυθολογική» καταπακτή του Φώτη Κόντογλου, την οικογενειακή ιστορία του Ηλία Βενέζη και το μυθιστόρημα του αϊβαλιώτη τουρκοκρατικού Αχμέτ Γιορουλμάζ «Τα παιδιά του πολέμου» (εκδ. Ωμέγα, 2005, μτφ. Στέλιος Ροϊδης) ο εικονογράφος συσπίνει εκ νέου τους δαίμονες του παρελθόντος στο διακριτό πλέον ιδίωμα του. Την εναλλαγή, για παράδειγμα, από τα καρναβάλια των Αϊβαλιωτών - εκεί όπου ο

Από το «1923» του Θανάση Πέτρου (εκδ. Ίκαρος)

κασάπης Χαράλαμπος Παλιόβодας ντυνόταν Δίας και ο караβομαραγκός Νικόλας Μπούμπας, Αφροδίτη - στη διαταγή περί ανταλλαγής: «Το σάπιο εμπόρευμα, τα παιδάκια κ' οι γυναίκες, θα μπαρκέρναν για την Ελλάδα. Μα οι άντρες, από δεκαοχτώ ίσαμε σαράντα πέντε χρονιά, θα φεύγαν για το εσωτερικό, σκλάβοι στα εργατικά τάγματα» (από το «Νούμερο 31328» του Βενέζη, αποσπάσματα του οποίου μεταφέρονται αυτούσια στην αφήγηση).

Το Αϊβαλί θυμάται και ο «Τουρκάκος» στο graphic novel «1923» του Θανάση Πέτρου (εκδ. Ίκαρος), όταν οι Πειραιώτες τον ρωτάνε για δύο κλειδιά, κρεμασμένα στην παράγκα του: «Είναι τα κλειδιά του σπιτιού μου στο Αϊβαλί. Θέλω να τα 'χω εύκαιρα, όταν φύγουμε για πίσω». Οι ματαιωμένες προσδοκίες, η εχθρότητα για τους «βρωμιάρηδες ξενομερίτες» και τις «παστρικιές», τα εγκλήματα και το κρατικό πορνείο των Βούρλων, όπου εκδίδονταν έως και 14χρονης προσφυγοπούλες, περνούν στο νέο αφήγημα του Θ. Πέτρου, συνέχεια του «1922». Ανάμεσα στα άλλα καρέ χωράνε ο κυρ Αναστάσης που θυμάται πώς έβραζε ο ουρανός φωτιά στη Σμύρνη, οι απεργίες των εργατών και το ξύπνημα του συνδικαλιστικού κινήματος, ο Μάρκος Βαμβακάρης και ο Βαγγέλης Περγινιάδης. Χωράει, όμως, και μια ρωγμή - ίσως τον ίδιο χώρο να καταλάμβανε κάποτε και στην ιστοριογραφία - για το θαύμα που ερχόταν. Για την ενσωμάτωση ενός νέου πληθυσμού που σώθηκε από τον αφανισμό και αναζωογόνησε τη νέα πατρίδα. Και για το σεβαστικό προσκύνημα στις πατρίδες των αισθημάτων, που θα επιχειρούσαν έκτοτε οι επίγονοι.